

HAMİD BİN ALİ EL-'İMADİ'YE AİT "ET-TAFSİL Fİ'L-FARKI BEYNE'TTEFSİR VE'T-TE'VİL" ADLI RİSALENİN TERCÜMESİ

Hamid Bin Ali El-'Imadi

*Çeviren Dr.Muhammet TASA**

"Et-Tafsîl fi'l-Farkı Beyne't-Tefsîr ve't-Te'vîl" adlı eser miladî 1692-1758 yılları arasında yaşamış olan Hâmid Efendi'ye aittir. Hâmid Efendi, ilk defa tefsir ve te'vîlin farklılığını konu alan bir eser telif etmiştir.

Yazar bu risalede tefsir ve te'vîlin lûgat ve ıstılah anlamlarını ve her iki terimin eşanlamlı olmadığını deliller ile ortaya koymuştur. Tefsirin, Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinin kesin olarak açıklaması, te'vîlin ise, muhtemel anlamlara gelebilen ayetin, bu anlamlardan birine yönlendirilmesi olduğunu tespit etmektedir. Te'vîlin, dil kurallarına ve dinin rûhuna uygun olması şartıyla sahîh, değilse batıl olacağı yargısına varmaktadır.

Aşağıdaki metin Yüksek Lisans tezi olarak tahkik edilen bu risalenin Türkçe çevirisidir:

TEFSİR VE TE'VİL ARASINDAKİ FARKA DAİR TAFSİLAT

Alim, saygın, erdemli, helal haramı ayırdeden efendimiz, Dımeşk Müftüsü Hamid Efendi el-'İmadî'nin telifidir-Allah onu korusun-.

Bismillahirrahmanirrahim.

Nimetlendirmesinden dolayı Yüce Allah'a hamdederek, Kelam-ı Kerim'inin tefsirini anlamayı ondan dileyerek, yaratılmışların en şerefli, Allah'ın, ayetlerini vahyederek kendisini şereflendirdiği ve kendisiyle bizi şereflendirdiği asil

* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi

Nebî'ye, soylu âline ve Kur'ân ayetlerinin hakikatleri üzerindeki örtüleri açan ve te'vîlin inceliklerindeki sırları öğrenmeyi başaran ashabına salât ve selam olsun.

Bu, te'vîl ve tefsir arasındaki fark ve güç ve kolaylaştırma ölçüsüne göre bu konuda söylenmiş sözleri açıklayarak derlediğim bir risaledir. Bu risaleye "et-Tafsil fi'l-farkı beyne't-tefsir ve't-te'vîl" ismini verdim. -Allah bana yeter. O, ne güzel bir vekildir-.

Diyorumki: Allah kalbimi ve kalbini iman nuruyla aydınlatsın. Bizi tevfik ve irfan ehlinden kılsın. Muhakkak ki tefsir ilminde, bağırtlak kuşlarının bile şaşkına döneceği, akılların sapıtacağı çok önemli konular, ayakların ve kalemlerin kayacağı kaygan mevzular vardır. İşte tefsir-te'vîl arasındaki farkı bilmek, Kur'ânı en güzel şekilde okumak isteyenler için görevlerin en önemlisidir.

İmam Ebu'l- Leys es-Semerkindî -Allah ona rahmet etsin- tefsirinin giriş kısmında şöyle demektedir:

"Efendimiz Ali b. Ebî Talib (r.a.)den Peygamber(a.s.)'in bir hutbesinde şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Ey insanlar! Allah, Kitab'ının muhkem ayetlerinde sizin için neyi helal neyi haram kıldığını açıklamıştır. O'nun helal kıldığını helal kabul ediniz, O'nun haram kıldığını da haram kabul ediniz. Müteşabih ayetlerine iman ediniz. Muhkem ayetleri ile amel ediniz. (Kur'ân'da verdiği) emsal ayetlerinden ibret alınız. "

Peygamber(a.s.), Allah'ın helal kıldıklarını helal tanımamızı ve haram kıldıklarını haram olarak değerlendirmemizi emretmişse, bu ancak (bu ayetlerin) tefsirini bildikten sonra olabilir. Zira Yüce Allah, Kur'ân'ı, insanlara hidayet kaynağı olarak indirmiş ve onu bütün yaratıkları için bir rehber kılmıştır. Şu ayet bunu göstermektedir:

"Kendisiyle sizi ve bundan sonra onu duyacak herkesi uyarmam için bu Kur'ân bana vahyolundu." Yani "sizi Kur'ân'la uyarmam için" demektir. Bu ayette, müjdelemeyi zikretmeden uyarma ifadesi ile yetinilmiştir. Eğer Kur'ân, Araplara ve Arap olmayan diğer insanlara rehber ise; tefsiri bilinmeden onlara rehberlik görevini yerine getiremez.

Bu, Kur'ân'ın tefsir ve te'vîlini öğrenmenin vacip olduğuna delâlet eder. Yine teknik olarak herhangi bir ilim dalında en güzel bir şekilde araştırma yapmak isteyenler için, (o konunun) sınırlarını belirlemeleri veya anahatlarıyla ortaya koymaları ve konuyu tam mânâsıyla bilebilmeleri için sözlük ve terim anlamlarını da bilmeleri gerekir. Buna göre:

"Tefsir" Kelimesinin Sözlük Anlamı:

الكشف kökünden türetilmiştir. (Örtülü birşeyin örtüsünü) açmak demektir.

"el-Fâik" isimli eserde müellifi şöyle demektedir:

"Yüce Allah'ın "وأحسن تفسيراً" ayetindeki tefsir kelimesi; kapalı olan birşeyin örtüsünü açmak anlamındadır."

"el-Kâmûs" müellifi şöyle demektedir: الفسر açıklamak, tefsir etmek gibi bir şeyin üstünü açmaktır.

Râğıb, "Mufredât"ında şu açıklamayı yapmaktadır: الفسر makul anlamı ortaya çıkarmaktır. Yine "fesr" kökünden idrar (tahlili)nin (herhangi bir hastalık olup olmadığına dâir) bilgi vermesine "تفسرة": tefsira denilmektedir. Aynı zamanda "su şişesi" de aynı kelime ile adlandırılmaktadır. Nitekim doktorun tefsira'ya bakması suretiyle hastaların, hangi hastalığa tutulduğu ortaya çıkarsa, müfessir de işte böylece ayetin anlamını, yapısını, kıssasını ve sebab-i nüzûlünü açığa çıkarır.

Ahmed b. Yahya b. Sa'leb'den: "فسرت الفرس": "Atı salıverdim",

"ركضت محصوراً لينطلق حصره"

"(Ahırda) mahsur kalan atı, (istediği kadar koşmak suretiyle) sıkıntısı giderilsin diye serbest bırakarak koşturdum". Sanki bu anlam da "كشف": açmak kökünden alınmıştır

"Mucmel" sahibi şöyle demektedir: Tefsir; beyân etmek, açıklamaktır. Fesr: Doktorun (hastalığı teşhis edebilmek için) suya bakmasıdır. Tefsira da böyledir.

Tefsirin "فسر" kökünden tefîl kalıbında olduğu ve "سفر" fiilinden kalbedilmiş olduğu da söylenmektedir. Bu ise "جذب" ve "جبد" ifadeleri gibidir. Ancak fesr; idrak (edilmeleri) için anlamları açıklama amacıyla, sefr ise; maddî varlıkları gözler önüne koymak için tahsis edilmiştir.

"أسفر الصبح": "Sabah aydınlattı" demektir. "وجوه مسفرة": "aydınlık yüzler" mânâsındadır. Tefsir ise: tenvîr; aydınlatma ve lafızla kastedilen ilgili (kelimeyi) açmak, ortaya koymak mânâsına gelir.

Tefsirin İstilah Olarak Tanımı:

Tefsir, ilimlerin ve bilgilerin temel esaslarına lafız ve anlam yönüyle delâlet eden, sadece bir tek suresiyle meydan okuyan Yüce Allah'ın kelâmı ile ilgili hususları açığa çıkaran bir ilimdir. Halbuki onlar, nehir yataklarındaki çakıl taşları, (Arap Yarımadası'ndaki) Dehnâ çölünün kumları kadar çok ve ifrat

ölçüsündeki ırkçılıkları, aşırı derecedeki câhiliye gayretleriyle ünlenmiş olmalarıyla birlikte hâlis Arapların belağât sahibi olanlarıydılar. Ama (Kur'ân) tabiatlarında var olan bu yeteneklerin seslerini tamamen susturdu, bölgelerindeki belağât sahibi olanları âciz bıraktı. Kur'ân'a saldırmak için hiçbir açık kapı bulamadılar. O'nu kötüleyebilmek için herhangi bir söz getiremediler. Nihayet kılıçlarla savaşmayı, harflerle mücadele etmeye tercih ettiler. Dille tartışmaktan yüz çevirip, kılıçlarla vuruşmaya yöneldiler. Kudretiyle, i'câzıyla onları aciz bırakan, Kur'ân'a bir benzer getirmekten onları alakoyan ve onu kıyamet gününe kadar âşikâr bir rehber, Peygamberlerin Efendisi'nin apaçık bir mucizesi kılan Allah ne Yücedir! - Allah O'na, tüm âline ve ashabına salât ve selâm eylesin. Âmîn.-

Tefsirin Konusu:

Yüce Allah'ın kitabıdır. Çünkü anlamı yönüyle Kur'ân'ı araştırır.

İbn-u Nuceym "el-Eşbâh"ta faydalı bir konuya değinmektedir:

"Bazı alimler "İlimler üç kısımdır" demişlerdir;

1-(Teşekkül ettikten sonra) olgunlaşmış, ancak henüz işi bitmemiş ilim; nahiv ve usûl ilmi bu gruptadır.

2.Ne olgunlaşmış, ne de işi bitmemiş ilim; beyân ve tefsir ilmi bu gruba girer.

3. Olgunlaşmış ve işi bitmiş ilim; fıkıh ve hadis ilmi de bu grubun içerisinde yer alır."

Bazı alimler şöyle demektedir: Çünkü tefsir ilminin durdurulabileceği bir sınır yoktur. Kim dikkatlice incelerse bu açığa çıkar. Zira konusu, meânî, i'câz yönleri, münasebet yerleri ve daha sadece gaybın sahibi Allah'ın bildiği diğer hususlar yönüyle Allah'ın muradını anlamaktır. Nasıl olur da herhangi bir noktada durdurmak mümkün olabilir? Öyleyse daha ilerisine geçmemek suretiyle bir noktada durdurulamaz. Tefsir kitaplarına vâkıf olup da bu konuda tefekkür eden kimse için bu sonuç açığa çıkar.

Tefsirin Gayesi:

Sağlam kulp(olan Kur'ân yolun)a sarılmak, fânî olmayan yüce ve gerçek saadete ulaşmak, Yüce Allah'ın (insanlara keşfini havale ettiği) dürülü kâinatın içinde bulunan hârikalarının farkına varmak, O'nun emirlerine ve yasaklarına tutunmaktır.

Şiddetli İhtiyaç Duyulması Yönüyle Tefsir:

Dînî, dünyevî, âcil veya geleceğe yönelik her türlü kemal, şer'î ilimlere ve dînî bilgilere muhtaçtır. Bu ilimler de Yüce Allah'ın kitabını bilmeye bağlıdır. Bu nedenle alimler tefsir ve te'vîlin farz-ı kifaye ve üç İslam biliminin en yücresi olduğunda ittifak etmişlerdir.

TE'VİL:

Nadr b. Şumeyl şöyle demektedir:

Te'vîl; الإيالة kökündendir ve السّياسة: yönetmek, idare etmek anlamındadır. Sanki te'vîl yapan kişi sözü yönetmekte, ona gücü yetmekte, (uygun olan) yeri ne koymaktadır.

Hüsrev şöyle demektedir:

Te'vîl; "الأول" kökündendir. Dönmek ve yönelmek anlamındadır. Sözcüğü, muhtemel (anlamın)a yönlendirmektir. Eğer Kur'ân'da veya hadiste böyle bir durum vaki olursa; Kur'ân veya sünnete ya da belirlenmiş ilkelere uygunsuzsa geçerli, değilse geçersiz te'vîl olur.

Tefsir ve te'vîl arasındaki fark hususunda ihtilaf etmişlerdir. "Fâik"te şu ibare geçmektedir: Ebu'l-Abbâs, te'vîl ve tefsirin aynı anlama geldiğini söylemektedir. Bir grup bu görüşe karşı çıkmıştır. Hatta ibn-u Hubeyb en-Neysâbûrî mübalağa ederek şöyle demiştir: Zamanımızda öyle müfessirler bulunmaktadır ki, tefsir ve te'vîlin farkı sorulduğunda doğru bir cevap veremezler.

Bu konuda er-Râğîb şöyle demektedir:

Tefsir, te'vîlden daha umûmî bir anlam ifade eder. Çoğu kullanımı sözcüklerde ve terimlerde. Te'vîlin çoğu kullanımı ise anlamlarda ve cümlelerde. Te'vîl daha çok ilâhî kitaplarda kullanılır. Tefsir ise hem ilâhî kitaplarda ve hem de başka yerlerde kullanılır.

Ebû Tâlib et-Ta'lebî (Allah ona rahmet etsin) şöyle ifade etmektedir:

Tefsir; gerek hakikî gerekse mecâzî anlamda olsun sözcüğün nerede kullanıldığını açıklamaktır. الصّراط kelimesinin الطّريق ile, الصّيب kelimesinin المطر kelimesiyle tefsir edilmesi buna örnektir. Te'vîl ise; sözcüğün bânînîni açıklamaktır. الأول kökünden türetilmiş olup işin sonuna dönmek anlamındadır. Te'vîl, kastedilenin hakikatını haber vermek, tefsir ise kastedilenin delilini bildirmektir. Çünkü sözcük, kastedileni aydınlığa kavuşturur. Bu halde kastedilen anlamı açan kelime delil olmaktadır. "إِنَّ رَبَّكَ لَبَلْمُرْصَادِ" 14:(89) ayeti buna bir örnek oluşturur. Bu ayetin tefsiri: المرصد , الرّصد kökündendir. رصده denilir. رقبته anlamındadır. المرصاد bu kökten مفعّال vezninde bir kelimedir. Bu ayetin te'vîli ise; Yüce Allah'ın emirlerinde gevşeklik göstermek ve O'nun sözcüğün dilde sözcüğün dilde konulduğu anlamın tersine, murad edileni

sözcüğün dilde konulduğu anlamın tersine, murad edileni açıklamayı gerektirir.

İbnu'l-Cevzî ise şöyle demektedir:

Tefsir; herhangi bir şeyi gizlilik konumundan açıklık konumuna çıkarmaktır. Te'vîl ise; sözü kendi yerinden, ispatında delile ihtiyacı olan (bir anlam)a nakletmektir. Zira o delil olmasaydı sözcüğün zahiri terkedilmezdi.

Bir başkası da şöyle demektedir:

"Tefsir; müşkil sözcükten kastedileni açmaktır. Te'vîl ise; sözcükteki muhtemel iki anlamdan birisini, sözcüğün zahirine uygun olanına göndermektir."

"Tefsir; sözün evvelini, te'vîl ise sözün sonunu açıklamaktır" denilmiştir.

Tefsirin muhkem ayetler, te'vîlin ise müteşâbih ayetler için olduğu da söylenmiştir. Tefsir ilminin yaratılmışlara, te'vîl ilminin Hak Teâlâ'ya aid olduğu da dile getirilmiştir. Yüce Allah

وما يعلم تأويله إلا الله

"Onun te'vîlini ancak Allah bilir" buyurmaktadır ki, bunun anlamı; kıyamet, ne zaman kopacağı, alametleri ve ne zaman oluşacağı gibi, Allah'ın müphem kıldığı gaybla ilgili konulardadır.

Tefsirin, hakkında ihtilaf olmadığı konularda, te'vîlin ise hakkında ihtilaf olan konularda olduğu da ifade edilmiştir.

Te'vîl ve tefsirin anlamı hakkında herkes ifratla tefrit arasındadır. Gücümüzün yettiği ölçüde bize orta yolu tutmak ve insafli davranmak yararlıdır.

Tefsir: ayetin nüzûlü, kıssası, fazileti, durumu, kendisi için indiği sebepler bilgisi, Allah'a şahitlik etmek ve bu sözcükle neyi kastettiğini söylemektir. Bu ancak Peygamber(s.a.v.)'in hadisi veya ayetlerin inişine ve vahye şahit olan sahabenin sözleriyle mümkündür. Zira sahabe bilerek söylemektedirler. Bu nedenle Hâkim "Mustedrek"te sahabî tefsirinin kayıtsız şartsız olarak merfû hadis hükmünde olduğu kanaatine varmıştır. Her ne kadar İbnu's-Salâh bu konuda ona karşı çıksa da; sahabe ayetler hakkında her hangi bir konuyu bilemediklerinde Peygamber(s.a.v.)'e sorarlardı. Nitekim rivayet edilmiştir ki;

ولم يلبسوا إيمانهم بظلم "İmanlarına zulüm karıştırmadılar" ayeti nazil olduğunda "Hangimiz nefsinde zulmetmez?" diye sormuşlardır. Bunun üzerine Peygamber(s.a.v.) "zulm" kelimesini "şirk" ile tefsir etmiştir. Şu ayet-i kerîmeyi de delil getirmiştir: إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ "Muhakkak ki şirk büyük bir zulümdür."

Hız. Aîşe'nin "الحساب اليسير"e dâir sorusuna "ذلك العرض" cevabı, "الخيطة" hakkında Adıyy b. Hatem'in kıssası vb. olaylar da buna dâir örneklerdir.

Peygamber(s.a.v.), Kur'ân'ın tümünün veya çoğunun tefsirini açıklamıştır. Bu konuyu Ahmed b. Hanbel'in ve İbn-i Mâce'nin Ömer(r.a.)den rivayet ettiği şu hadis desteklemektedir: "Ribâ ayeti son inen ayetlerdendir. Rasulullah(s.a.v.) onu tefsir edemeden Rabb'ine kavuştu." Fehva'l-keîâm (sözün amacı), ayetler indikçe Peygamber(s.a.v.)'in ashabına tefsir ettiğini, ama bu ayet indikten sonra tefsir edecek fırsatı kalmadan vefat etmesi nedeniyle bu ayeti onlara tefsir edemediğini göstermektedir. Hız. Ömer'in bu ayeti özellikle zikretmesi buna göstermektedir.

Ebû Abdurrahman es-Sulemî şöyle demektedir:

Osman b. Affân, Abdullah b. Mes'ûd ve diğerleri gibi(r.a.) Kur'ân okutular bize rivayet ettiler ki; Peygamber(s.a.v.)'den on ayet öğrendikleri zaman, bu ayetlerin muhtevastındaki ilim ve ameli öğreninceye kadar diğer ayetler(i öğrenmey)e geçmezlerdi. Şöyle dediler: "(Peygamber) bize Kur'ân'ı, ilim ve ameli bir bütün olarak öğretirdi."

Eğer Bezzâr'ın Aîşe(r.a.)'den rivayet ettiği "Rasulullah(s.a.v.) Kur'ân'dan hiç bir şey tefsir etmezdi. Ancak Cebrâil'in kendisine öğretmesinden sonra tefsir ettiği ayetler bundan müstesnadır." hadisi bunu reddeder dersiniz; şöyle cevap veririm: Bu hadisi İbn-i Kesîr(r.a.) münker olarak kabul etmiştir. Aynı zamanda bu hadiste müşkil ayetlere işaret olduğu te'vîli yapılmıştır. O da Yüce Allah'tan bu ayetlerin açıklamasını indirmesini istemiş, bunun üzerine Cebrâil(a.s.)'in diliyle tefsirini indirmiştir. Nitekim İbn-i Cerîr (Allah ona rahmet etsin)'in de zikrettiği gibi bu rivayet önceki hadisle çelişmez. En iyisini Allah bilir.

Te'vîl, kitap ve sünnete aykırı olmayan muhtemel anlamlardan bir anlama ayeti yönlendirmek ve Allah adına şahitlik etmeden, "kesin olarak böyledir" demeden muhtemel anlamlardan birini tercih etmektir.

İbnu'l-Hâzin şöyle demektedir:

Tefsir ve te'vîl arasındaki fark: muhakkak ki tefsir işitilen nakle bağlıdır. Te'vîl ise geçerli bir anlayışa bağlıdır.

Tefsire İlişkin Örnekler:

وإن طائفتان من المؤمنين اقتتلوا

"Eğer müminlerden iki topluluk birbirleriyle savaşarlarsa..."

Bahse konu olan iki grup Evs ve Hazrec'tir.

ستدعون إلى قوم أولي بأس شديد

"Güçlü kuvvetli bir millete karşı, savaşılmaya çağrılacaksınız;
Ayat-i Kerîme'de bahsedilen Fârisîler ve Yemen halkıdır.

ومن الناس من يعجبك قوله في الحياة الدنيا

"Dünya hayatına dâir konuşması senin hoşuna giden insanlar vardır."

Bu kişi el-Ahnes b. Şerîk'tir

ومن الناس من يشري نفسه ابتغاء مرضات الله

"İnsanlar arasında, Allah'ın rızasını kazanmak için canını verenler vardır."

Bu kişi Suheyb'tir.

Bu vb. tefsirdir. Bu konularda ancak nakil ile konuşulabilir.

Te'vîl Örnekleri:

انفروا خفافا وثقالا

"İsteyen, istemeyen, hepiniz savaşa çıkın."

Ayetteki "انفروا خفافا وثقالا" ifadelerinin anlamı;

Bazılarına göre "gençler ve ihtiyarlar olarak",

Bazıları ise "fakirler ve zenginler olarak",

Bir grup ise "bekarlar ve evliler olarak ",

Bir başka gruba göre ise "sağlıklılar ve hastalar olarak ",

Başka bir gruba göre ise "istekliler ve isteksizler olarak" anlamlarına te'vîl edilmiştir. Bu te'vîldir. Hepsisi de câiz ve makbuldür. Bunları söylemekte usûle uygun olması ve akla ters gelmemesi nedeniyle bir sakınca yoktur.

Te'vîlin câiz olduğuna dâir

أفلا يتدبرون القرآن

"Kur'ân'ı durup düşünmüyorlar mı?" ayet-i kerimesini delil getirdiler. Bu ayette, mânâlarına vâkîf olmak için Kur'ân üzerinde düşünmeye bir teşvik vardır.

Yine bu konuya ilişkin ayet-i kerimeler:

1. Ayet-i Kerime:

لعلهم الذين يستنبطونه منهم

"... onlardan sonuç çıkarmaya kadir olanlar onu bilirdi."4:(83)

2. Ayet-i Kerime:

وإذ أخذ الله ميثاق الذين أتوا الكتاب لتبيننه للناس

"Allah, Kitab verilenlerden, onu insanlara açıklayacaksınız, diye ahit almıştı."

3. Ayet-i Kerime:

لَتبَيِّنَنَّ لِلنَّاسِ مَا نَزَّلَ إِلَيْهِمْ

"Sana da, insanlara gönderileni açıklayasın diye..."

4. Ayet-i Kerime:

وَأَوْحِي إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنَ لِأُنذِرْكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ

"Bu Kur'ân bana, sizi ve ulaştığı kimseleri uyarmam için vahyolundu."

5. Ayet-i Kerime:

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

"Biz onu, anlayasınız diye, Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."

6. Ayet-i Kerime:

لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ

"Umulur ki düşünürsünüz. "

7. Ayet-i Kerime:

...تَبَيَّنَّا لِكُلِّ شَيْءٍ

".. her şeyi açıklayan

Peygamber(s.a.v.)'in hadisi:

"Yeryüzünden ilk kaldırılacak ilimdir." Ey Allah'ın Rasûlü! Kur'ân mı kaldırılacak? diye sordular. Şöyle buyurdu: "Hayır, Ancak, te'vîlini bilenler ölecekler. Arzularına göre te'vîl etmeye çalışan kişiler kalacak."

(Allah onları rahmetinden mahrum kılsın) Râfizîlerin *مرج البحرين يلتقيان* ayet-i kerimesini Ali ve Fâtîmâ(r.a.) ile , *يُخْرِجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤَ وَالْمَرْجَانَ* ayetini de Hasan ve Hüseyin ile tefsir etmeleri buna bir örnektir.

Hasan (Allah ona rahmet etsin) şöyle demektedir:

"Yüce Allah hangi ayeti indirdi ise, kullarının, o ayetle neyi kastettiğini bilmelerini arzu eder."

Beyhakî ve daha başka râvîlerin Ebû Hüreyre(r.a.)den rivayet ettikleri merfû hadiste şöyle buyurulmaktadır:

"Kur'ân'ı i'râb ediniz (açıklayınız) ve ğarîbini öğreniniz."

Abdullah b. Bureyde'den, o da Rasulü Allah(s.a.v.)'in ashabının birinden şöyle rivayet etmiştir:

"Kırk gün kırk gece yolculuk ederek Yüce Allah'ın kitabından bir ayeti i'râb edeceğimi (açıklığa kavuşturacağımı) bilseydim, muhakkak yapardım. "

İbnu'l-Enbârî, Ebûbekir es-Sıddîk(r.a.)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Kur'ân'dan herhangi bir ayeti i'râb etmem (açıklığa kavuşturmam), muhakkak ki her hangi bir ayeti ezberlememden bana daha çok sevimlidir."

Şa'bî, Ömer(r.a.)den şöyle dediğini rivayet etmektedir:

"Kim Kur'ân'ı okur ve peşinden i'râbını yaparsa, ona Allah katında şehid sevabı verilir. "

Burada "i'râb"ın anlamı nedir? diye soracak olursanız: "açıklamak ve tefsir etmek anlamındır" derim. (İ'râb kelimesi) dilde tefsir demektir. Bir kişi gönlündekini açığa vurduğunda أعرب الرجلُ عما في ضميره "Adam gönlündeki ifade etti", cariyeye yüzünü açtığı zaman

أعربت الجارية عن وجهها

"Cariye yüzünü açtı" denilir.

İ'râb'ın nahivdeki hükmüne atfedilmesi ise burada geçerli olmaz. Çünkü nahivdeki "i'râb" daha sonraları ortaya çıkmış bir terimdir. Yine nahvî i'râb, zaten konuşmalarının içeriğinde mevcuttu ve onu öğretmeye ihtiyaç duymuyorlardı. Buradaki i'râbın terim anlamına değerlendirilmesinin geçerli olduğuna, Silefî'nin "Tuyûriyyât"ta İbnu Ömer(r.a.) hadisinden tahric ettiği "Kur'ân'ı i'râb ediniz ki, size te'vîlini göstereyim" merfû hadisiyle delil getirilmesi söz konusudur ki, bu da uzak bir görüştür.

İbn-i Abbâs(r.a.) Peygamber(s.a.v.)'in şöyle dediğini rivayet etmektedir:

"Kur'ân zelûldür (kendisine verilen farklı farklı anlamlara müsaitlik arzedebilir), vücûh sahibidir (birden fazla anlama yorumlanabilir). Onu en güzel anlamına yönlendiriniz."Bu hadisi Ebû Nuaym ve diğerleri tahric etmişlerdir.

Yine bu konuya dâir Abdullah'ın hadisi de vardır:

"Allah'ın kitabında hiç bir şey yoktur ki ezlâli üzerine gelmesin."Yani vechi ve tarîkları (çeşitli anlamları ve yollar) . Ezlâl, kesra ile ذَل kelimesinin çoğuludur. ركبت أذلَّ الطريق "En zor yola girdim" denilir ki kendisi nedeniyle zorlanılandır.

"ذلول" sözcüğünün iki vechi vardır. Birincisi: okunulabilir, onu okumaya herkesin dili döner. İkincisi: çok açık anlamlıdır. Böylece Kur'ân'ı anlamaya (çalışanların) anlayışları yetmemezlik etmez.

O Kur'ân, kendisini anlamaya çalışanların anlayışları yeterli gelecek derecede (açık anlamlı)dır.

"ذو وجوه" sözcüğünün iki vechi vardır. Birincisi: Ayetlerin dizilişi, nazmı, i'câzıyla uyumlu olarak çeşitli te'vîl alternatiflerini taşır. Ebu'd-Derdâ(r.a.)'nın sözü bu konuyla ilgilidir:

"Kur'ân'ın çeşitli vecihlerini görünceye kadar, tefekkuh edemezsin (iyice anlayamazsın)."yani; taşıyabileceği anlamları görünceye ve ona yönelmeye hazırlanıncaya kadar demektir. Bu konuda Ali'nin sözü de vardır:

"Onlarla (tartışırken) Kur'ân ile münazara etme! Zira o, hammal (çeşitli anlamları kabul edebilecek bir yapıya sahip)tir, vecihleri vardır."Yani; ona her türlü te'vîl yüklenir de, o da bunları taşıyabilir. "ذو وجوه" ise; çeşitli anlamlara sahiptir, demektir.

İkincisi: Kur'ân, emir, nehiy, va'd ve va'id, haram ve helaldan vecihleri toplar.

"فاحملوه على أحسن وجوهه" ifadesinin de iki vechi vardır. Birincisi: te'vîlini, anlamların en güzeline yönlendiriniz demektir. İkincisi: "Ruhsatlara başvurmadan azimetler ve intikam almadan başışlamak (gibi) içindeki en güzel(hükümler)le amel ediniz" demektir. İşte bunların hepsi, istinbatın caiz olduğunun delilidir.

İbn-i Abbâs(r.a.): Tefsir dört vecihtir; Arapların konuşmalarıyla bildikleri vecih, hiç kimsenin cahilliği ile mazur kabul edilemeyeceği vecih, alimlerin bildikleri vecih, ancak Yüce Allah'ın bildiği vecih.

İbn-i Abbâs(r.a.)'ın sözünü şöyle açıkladılar:

Birincisi: dil gerçekleri ve konuşma alanıdır.

İkincisi: tevhid ve Allah'ın koyduğu hükümlerdir.

Üçüncüsü: hükümlerin ayrıntıları ve muhtemel anlamlı ayetlerin te'vîlidir.

Dördüncüsü: kıyametin kopma vakti, alametlerinin ortaya çıkış vakti gibi gaybe ilişkin konulardır.

Kendisini bilmemekle kimsenin mazur olmayacağı konular(ı öğrenmek) farz-ı ayndır. Alimlere mahsus olan konular(ı öğrenmek) ise farz-ı kifâye olur.

"Bazıları sahih bir naklin kendisini (başka bir anlama) göndermesi durumu müstesna olmak üzere, Kur'ân'ın her hangi bir şeyle te'vîlini caiz görmediler" dersiniz şöyle cevap veririm: "Sahih nakle muhtaç olan ve içerisine ra'yin karışmadığı - daha önce de geçtiği gibi- tefsirdir, te'vîl değil. Selef-i salihînden ve sahabe(r.a.)'den bir grubun bazı ayetlerin te'vîlinde ihtilaf etmeleri bunu desteklemektedir. Eğer kendilerinde bu konularla ilgili her hangi bir hadis olsaydı, ihtilaf etmezlerdi. Yine hakkında hadis olmayan konularda konuşmak

haram olsaydı, bu konularda ağızlarını açmazlardı. Ancak, Kur'ân'ı anladıkları ölçüde mânâlarını açıkladılar.

Muhakkak ki Peygamber(s.a.v.) İbn-i Abbâs(r.a.)'a şöyle buyurarak dua etmiştir: "Allahım! Onu dinde ince anlayış sahibi eyle ve ona te'vîli öğret!" Bu nedenle İbn-i Abbâs(r.a.)'dan daha çok tefsir nakledilmiştir.

Usûlüne uygun da olsa ra'y ile tefsire karşı çıkan) bazıları şu rivayetlerle görüşlerine delil getirdiler:

İbn-i Abbâs(r.a.) tarafından Peygamber(s.a.v.)'den rivayet edilmiştir ki: "Kim Kur'ân hakkında kendi görüşüyle veya bilmediği ile konuşursa Cehenem'den yerini hazırlasın." -Bu hadisi Ebû Dâvud ve Tirmizî rivayet etmiş, Tirmizî hadisin hasen olduğunu belirtmiştir. Bu hadisin çeşitli tarikleri vardır. -

Peygamber(s.a.v.)'in "Kim ki Allah'ın kitabı hakkında kendi görüşüyle konuşur da, doğruya isabet ederse hata etmiştir." buyurduğu Cundeb hadisi, - Bu hadisi de Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî tahrîç etmişlerdir. Razîn, bu hadise "Kim de kendi görüşüyle konuşur da doğruya isabet edemezse, muhakkak ki küfre girmiş olur." kısmını eklemiştir. Ancak bu kısım temel hadis kitaplarında yoktur. -

(Ebûbekir) es-Sıddîk(r.a.)'ın sözü ; "وفاكهة وأبا" ayeti kendisine sorulduğunda "أب" kelimesinin ne anlama geldiğini bilmiyorum" demiştir. Bunun üzerine, "kendi anlayışına göre söyle ey Allah'ın Rasûlünün halîfesi!" denilince, şu cevabı vermiştir: "Bilmediğim bir konuda Yüce Allah'ın kitabı hakkında söz edersem, beni hangi gökyüzü gölgelendirir, hangi yeryüzü beni üzerinde barındırır?" Bir başka rivayette ise şu ifadeyi kullanmıştır: "Allah'ın kitabında her hangi bir ayet hakkında, Allah'ın o ayette murad etmediği bir şeyi söylersem..."

Bu rivayetlerdeki maksadın, delilleriyle birlikte sözcüklerin şahitliklerini dikkate almadan, aklına geldiği (gibi söz etmek) olduğu değerlendirmesi yapılmıştır. Eğer rastgele doğruya isabet etse bile, delil hatalı duruma düşmüş olmaktadır.

İki çeşit ra'y olduğu söylenmiştir: 1. İnsanın iç dünyasından doğan, ansızın aklına gelen ra'y ki, bu zan ve tahmindir. İşte yasaklanan ve Kur'ân'ın menettiği bu çeşit ra'ydir. Zira Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme."

"Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemeniz..."

2. Olgun bir akıl, yetenekli bir ilim ve Allah tarafından apaçık bir destekten kaynaklanan ra'y: Bu belirlenmiş usul ve kesinleşmiş kurallara bağlı olarak

(yapılan ve) kabul gören hüküm çıkarmadır ve övülmüş ra'ydir ki, yasak olmaması gerekir. Değilse bütün ilimler batıl olur. Çünkü hiç bir kitap yoktur ki, hakkında sahabeden hiç bir rivayet olmamakla birlikte Arapça kurallara göre alimlerin çıkardıkları hükümlerle dolu olmasın.

Tîbî şu açıklamayı yapmaktadır:

Hüküm çıkarmak nasıl yasak olabilir ki, dört mezhep imamı ve alimler Kur'ân'dan fıkıh, usul, nahiv meânî, ahlak vb. pek çok ilimleri çıkarmışlardır. Bu konuda söylediklerinin hepsi, işittikleri şeylerden ibaret değildir. Hüküm çıkarmaya karşı çıkmak, dinde büyük bir kapının kapatılmasına yol açar.

Ebu'd-Derdâ şunu söylemektedir:

"Kur'ân için çeşitli vecihler (alternatif anlamalar) görünceye kadar, (dinde) tam anlamıyla ince bir anlayış sahibi olamazsın." (el-Bağavî) bu rivayeti "Şerhu's-Sünne"de tahrîc etmiştir.

Müminlerin emîri Ali(k.v.)'ye "Sizde vahiy namına Kur'ân'da bulunmayan bir şey var mı?" diye sorulmuş, bunun üzerine şöyle cevap vermiştir: "Taneyi yaratan ve bütün canlılara varlık bahşeden Allah'a yemin olsun ki, hayır! Sadece bir anlayış yeteneği vermiştir ki, onu da Allah Kur'ân hakkında her insana lütfeder." Bu rivayeti Buhârî, Müslim vd. tahrîc etmişlerdir.

Hucctü'l-İslam el-Gazâlî "İhyâ"da şöyle demektedir:

"İlmî konularda alimler, saf bir kalp ile kavrayışlarına güvenmelidirler, sayfalara ve kitaplara değil. Yine başkalarından işittiklerini taklit etmeleri de doğru olmaz. Çünkü bir kişi söylenen şeyleri ezberlemekle yetinirse ilim kabı olur, bilgin değil".

Ubeyy b. Ka'b (r.a.) şöyle demiştir:

"Senin için ne ortaya çıkarsa -yani doğru görüş ve sağlam fikir üzere zahir olursa- o konuda amel et, onunla yararlan. Sana müteşabih gelirse ona iman et ve onu bilenine havale et".

el-Kutb eş-Şîrâzî -Allah ona rahmet etsin- "Keşşâf Hâşiye"sinde şu açıklamayı yapmaktadır:

"Tefsir ilmi Yüce Allah'ın yüce Kur'ân'ında neyi murat ettiğine dâir araştırma yapılmasıdır. Bu da iki kısma ayrılmıştır; tefsir ve te'vîl. Zira Kur'ân'ın anlamlarının açıklanması ya Peygamber(s.a.v.)'den veya sahabe(r.a.)den gelen nakille olur ki, bu tefsirdir. Ya da Arapça kurallara göre yapılır ki, bu da te'vîldir. Özetle tefsir rivayetle, te'vîl ise dirayetle ilgilidir. Bu konuda (Peygamber) aleyhisselam'ın "Kim Kur'ân'ı kendi görüşü ile tefsir ederse muhakkak ki

küfre düşmüştür" buyurmasının iki vecihle değerlendirilmesi imkanı ortaya çıkar.

Birincisi: Tefsirden kastedilen nakil demek olursa "فَسْر"nın mânâsı ancak "نقل" olur. O halde hadis "Kim ki Kur'ân'ın anlamını Peygamber(s.a.v.)'den veya sahabe(r.a.)den gaybı taşıyarak naklederse kuşkusuz kafir olur. Çünkü o, Nebî(s.a.v.)'ye iftira etmiştir" anlamına gelir.

İkincisi: Kur'ân'ın anlamlarını kurallara göre değil, kendi soyut görüşüyle çıkarmaktadır."

Bazıları geçersiz ra'y ile yapılan te'vîli beş kısma ayırmışlardır.

Birincisi: Tefsirin ancak kendisiyle birlikte caiz olabildiği ilimleri elde etmeden yapılan te'vîldir. Bu ilimler on beştir; luğat, nahiv, tasrif, iştikâk, meânî, beyân, bedî', kıraât, usûlü'd-dîn, fıkıh usulu, esbâb-ı nüzûl, kasas, nâsih ve mensûh, fıkıh, mücmel ve mübhemin tefsirine dâir hadisler ve mevhibe ilmi; ki bu, Yüce Allah'ın bildiği ile amel edene lütfettiği bir ilimdir. "Allah, bildiği ile amel edene, bilmediği ilmi lütfeder" hadisi ile bu ilme işaret edilmektedir.

Eğer "Bu elde etmesi insanın gücü dahilinde olmayan bir ilimdir" denilecek olursa şöyle cevap verilebilir: "O ilmi elde etmek için gerekli amel ve zühd gibi sebeplere sarılmakla elde edilebilir." (Zerkeşi) "el-Burhân"da bu konuya değinmektedir: "Biliniz ki, kalbinde bid'at veya kibir veya boş arzular ya da dünya sevgisi varken veya ısrarla günah işlerken, imanı tahkik derecesine ulaşmayan veya aklına uygun olup olmadığını gözden geçiren kimseler için vahyin mânâlarını anlamak nasip olmaz ve sırlarına erişemez. Bütün bunların hepsi birbirlerinden güçlü perdeler ve engellerdir." Allah'dan Kur'ân bilginlerine ve araştırmacılara lütfettiği şekliyle bize yardım etmesini ve rıza buyuracağı şekilde kelâmını bize anlatmasını diliyoruz. O, karşılıksız lütfendir, güvenilirdir.

İkincisi: Allah'tan başka kimsenin bilmediği müteşabih (ayetler)in te'vîlidir. eş-Şâfi'î Buveytî'nin "Muhtasar"ında şu açıklamayı yapmaktadır: "Rasulullah(s.a.v.)'den sened veya sahabe(r.a.)den herhangi biri tarafından bir rivayet ya da alimlerin (Allah onlara rahmet etsin) icması olmaksızın müteşabih ayetlerin te'vîli helal olmaz."

el-İmam Ebu'lleys -Allah ona rahmet etsin- şöyle demektedir: "Te'vîl ya sağı Kur'ân'ın müteşabih ayetlere ilişkindir, bütün ayetlere değil. Yüce Allah "Kalplerinde eğrilik olanlar fitne çıkarmayı ve te'vîlini isteyerek, onun müteşabih ayetlerine uyarlar" buyurmaktadır. Çünkü Kur'ân mahlûkâta rehber olarak inmiştir. Eğer te'vîl caiz olmasaydı tam bir rehber olamazdı."

Üçüncüsü: Mezhebi temel ve te'vîli ona bağımlı kabul etmek suretiyle batıl bir mezhep için oluşturulmuş te'vîldir. Böylece zayıf bile olsa mümkün olan her yoldan ayetin te'vîlini, mez-hebinin görüşüne yönlendirir.

Dördüncüsü: Hiç bir delil bulunmadığı halde "Allah'ın muradı kesin olarak böyledir" şeklinde yapılan te'vîldir.

Beşincisi: Hafife alarak ve arzu ve isteklerine göre yapılan te'vîldir. Bu tür te'vîl artniyetli maksatlar uğruna bâtnîler, hâricîler vd. bid'at ehlinin kullandığı te'vîl çeşididir. Ayetten maksadın, kendi isteklerinin tam tersine olduğunu bildikleri halde insanları aldatmak, bid'atlarını doğru göstermek ve muhaliflerini şüpheye düşürmek için bu yola başvurlar. Allah onları her türlü hayırdan mahrum kılsın.

Haram te'vîl, işte böyle olan te'vîllerdir. Ama te'vîl, ümmetin izlediği yola uygun ise bunda bir sakınca yoktur.

Molla Hüsrev (Allah ona rahmet etsin) şöyle demektedir: "Alemu'l-Hudâ -bununla eş-Şeyh Ebû Mansûr el-Mâturidî'yi kastetmektedir- (r.a.) şöyle demiştir: "Seleften bazıları bu haberin sıhhatini kabul etmemişlerdir. -Yani ra'y ile amel etmeme hadisi- Çünkü insanların muhteviyâtındaki öğrenmeye muhtaç oldukları hükümleri içeren ayetler hakkında ümmetin ve seçkin alimlerinin uygulamasına aykırı bulmuşlardır. Bu ayetlerden İslam hukukçuları çeşitli anlamlar çıkarmışlar ve bunların üzerine ayrıntılarını oluşturmuşlardır ki, bu da bir çeşit ra'y ile tefsirdir. Ya da en azından bu konularda farklı farklı görüşlere varmışlardır.

Bir grup ise şöyle demektedir: "Ra'y tefsiri; karşı çıkanın, ancak inat etmekle nitelenebileceği derecede çok açık bir şekilde ortaya çıkmış olan hükümlerden, Peygamber(s.a.v.)'e tevatür yoluyla ulaştırmış merfu' hadislerle belirlenmiş te'vîle arz etmek suretiyle, te'vîl yapacağı ayet hakkında iyice araştırmadan o konuda düşünmekle, akılla ulaştığı görüşe göre ayetin anlamını vermektir. Böyle yapmayan kişi ra'y ile müfessir değildir. Ancak genel olarak din işlerinde, benzerine hükmün izin verdiği "delil ile müfessir" olur ki, zaten bu da ilimle tefsir etmek demektir."

Diğer bir grup da şunu ifade etmektedir: "Bu tür (ra'y ile tefsir yapmak) ile yerilmiş iki fırka vardır; müçtehitlerden bir fırka; bunlar kendi vardıkları görüşün doğruluğuna Allah'ı şahit tuttular. -Mutezileden Mutesavvibe'yi (herkesi tasvib edenleri) kastediyor.- Ama kim ki, Yüce Allah'ı şahit tutmadan kendine göre kesinleşen husus üzerine amel ederse; ancak gücünün yettiği ile en son noktaya ulaştığı ölçü üzerine amel eder. "Eğer görüşü yanlışsa, bu yanlışlık ba-

na aittir, doğruysa, Allah'tandır" bilincini taşırsa bunda bir sakınca yoktur. Çünkü bu konuda rivayetler gelmiştir ve ümmet bunu uygulamıştır.

İkinci fırka ise; Kur'ân'ın hükümlerini değerlendirmede görüşlerini ölçü kıldılar. İşlerini bu görüş üzerine kurdular. Görüşlerini Kur'ân'a göre eleştiriye tabi tutarak, kelamcılardan pek çok yitik kişiler gibi Kur'ân'dan miras kalan ve ortaya çıkan sonuca görüşlerini uydurmadılar.

Kim de görüşünü Kur'ân'ın delâletlerine uydurmuş, böyle yapmakla, hakkında açıklama olmayan konularda bilgi sahibi olmuşsa, onun, ra'y tefsirine ilişkin rivayetin kapsamı dışında olmasını umuyoruz.

Yine bir grup şu açıklamayı yapmaktadır: "Bu, insanların bilmeye muhtaç olmadıkları müteşabih (ayetler)dedir. Bu (ayetlerin) tefsir edilmesi, tefsir konusunda haddi aşma derecesine çıkar. İnsanların öğrenmeleri ve kendisiyle amel etmeleri kaçınılmaz olan ayetlerde ise aklın yettiği kadarıyla ve (içerisinde açıklamasını sunmak suretiyle) üzerinde araştırma ve inceleme yapmak gerekir. Yüce Allah'tan lütuf ve kereminden kolaylaştırmasını, kurtuluş nasib etmesini, hak ve doğru yola ulaştırmasını, kat kat mükafat ve bol bol sevap vermesini diliyoruz. Amîn.

(Bazı mecmualarda Hindî -Allah ona rahmet etsin- Tefsiri'nden naklen şu rivayeti gördüm: -Aleyhi's-salâtü ve's-selâm- şöyle buyurdu: "Kim Kur'ân'ı kendi görüşüne göre tefsir ederse (cehennemde) yerini hazırlasın."

el-İmam Hucetü'l-İslam "İhya"da, (haklarında rivayet olmadan bilinemiyecek konularda) işitilenlerin dışındakilerle söz etmenin haram olduğunu söylemiştir. Çünkü Rasulullah (s.a.v.)den ve sahabeden, bazı ayetler hakkında riva-yete rastlanmaz. Onlardan sonra gelenler ise te'lifi kâbil olmayan bir şekilde ihtilafa düşmüşlerdir. Rivayetler ve ayetler Kur'ân'ın anlamlarının genişliğine delâlet ederken, bütün ayetlerin tefsirinin işitilerek rivayet edilmesi de mümkün değildir.

Peygamber(a.s.) İbn-i Abbâs(r.a.) için şöyle buyurmuştur: "Allahım! Onu dinde ince anlayış sahibi kıl ve ona te'vîli öğret." Eğer bu hadiste maksat işitilen(ler) olsaydı, tahsise gerek kalmazdı. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "... onu aralarında istinbat edenler muhakkak bilirlerdi.."

Ebu'd-Derdâ şöyle demiştir: "(Bir) adam Kur'ân için çeşitli vecihler belirlemedikçe ince anlayış sahibi olamaz."

-Aleyhisselam- şöyle demiştir: "Dileseydim Fatihâ'nın tefsirinden yetmiş deve yükü tefsir yazardım"

İbn-i Mes'ûd şöyle demiştir: "Kim öncekilerin ve sonrakilerin ilmini (edirmek) isterse, Kur'ân'ı araştırсын."

Bazı alimler şöyle demektedir: "Her ayetin yetmiş bin anlaşılma şekli vardır. Geriye kalan anlaşılma şekilleri ise daha fazladır. Kur'ân'da ilimlerin temelilerine işaret vardır. Müşkil olan her konuda ; Kur'ân'da ona dâir bir rumuz bulunmaktadır."

(Bir kişinin) kendisine sarıldığı görüşe göre te'vîl: Bu çeşit te'vîl yapan kişi, kendisinin verdiği anlamın o ayetten kastedilmediğini bilmekle birlikte, iddiasını doğrulama amacıyla (görüşüne) sahip çıkarak hasmının kafasını karıştırmak isteyen kişiye benzer ve ona (ayetin anlamı) zahir olmaz. Bazen de yaptığı te'vîlin, ayetteki maksat olmamasına rağmen, kendisine tutunduğu doğru bir gerekçesi olabilir. Nefisle mücadeleye çağırarak "إذهب إلى فرعون إنه طغى" ayetine sarılan ve bu ayet ile nefisine işaret eden kişinin örneğinde olduğu gibi. Ayet (verilen anlama) muhtemel olabilir ve anlaşılması, te'vîl yapanın maksadına meyledebilir.

Lafzın anlamını iyice sağlamlaştırmadan, batınî anlamına geçmekte aceleci davranmak ise, kapıyı geçmeden evin ortasına ulaşmaya benzer.

"Te'vîlât" şarihi şöyle demektedir. Kur'ân'ın anlamlarının ra'y ile çıkarılmasında icma ettiler. Ancak bu icma ile hadis arasını uyumlu hale getirmede ihtilafa düştüler. Denildi ki: Tefsir sebab-i nüzûlun, te'vîl sözcüğün muhtemel olduğu anlamın açıklanmasıdır.

Allah Kur'ân'ı ihtiyaç duyulan her şey için bir asıl (kaynak) kılmıştır. Ve bu ihtiyaçların hepsi de metin halinde değildir. Elbette temel esaslara uygun olarak ra'y ile hüküm çıkarmak kaçınılmazdır.

Yine denildi ki: tefsir, bilindiği vakit lafız gerçeğini açıklamak, te'vîl ise, temel esaslara uysun diye muhtemel anlamlı sözcüğü bazı vecihlerine yönlendirmektir. Eğer "bu böyledir" diyerek kestirip atarsa ra'y ile tefsir olur.

eş-Şeyh Ebû Mansur şöyle demektedir: "Tefsir kestirip atmaktır. Eğer delili, kat'î ise sahih, değil ise içinde yalan olduğuna inanmakla birlikte Allah'ı şahit tuttuğundan dolayı haramdır. Te'vîl ise kestirip atmadan, ağır basan görüşü ile en son güçlü ihtimali açıklamaktır."

Tefsirin (ilk) çıkışında, ra'y ile yapılan tefsirin; muhkem midir, mütavahir haber midir, yoksa icma mıdır demeden ve temel esaslara bakmaksızın sadece akıldan bulunan tefsir olduğu söylenmiştir.

Selef Kur'ân'ı delil ile tefsir etti. Çünkü Kur'ân'ı en güzel bir içtihatla ay-
nen uygulamaya azmetmişlerdi. Herhangi bir ayet hakkında varılan görüşü,
temel esaslara arz etmek de (bir çeşit) ra'y ile tefsirdir. Ancak bu çeşit ra'y ile
tefsir de iki kısımdır:

(Mezmum) kınanmış: Yaptığı bu tefsirin gerçek olduğuna dâir Allah'ı şa-
hit tutar.

(Mahmud) övülmüş: Görüşünün bir tarafa ağır basmasıyla o konuda
(vardığı görüşün) gerçekliğine inanır.

Kur'ân'ı görüşüne göre tefsir edeceği ve görüşünü kökleştirebilmek için
Kur'ân'ın zahirini terkedeceği şekilde ra'yi ölçü kabul ederek yapılan tefsirin
mezmum, ra'yi Kur'ân'ın delâletlerine uydu yapan tefsirinde mahmut olduğu da
söylenmiştir.

Tefsirinin bilinmesine ihtiyaç duyulmayan müteşâbih (ayetler) in tefsiri-
nin yasaklandığı, ancak ihtiyaç duyulan ayetleri ra'y ile tefsir etmenin emredil-
diği de dile getirilmiştir.

(Mâturîdî'nin sözünün özü böyledir.Sana diyorum ki: (Ra'y ile tefsir) ya-
sağı, bütün mezmûm tefsir türlerini kapsamaktadır. Ahkam ayetlerine uygunluk
arzeden bir şekilde yapılan müteşâbih ayetlerin tefsiri ise bundan müstesnadır
ve bunun faydası âşikârdır. Ancak yasaklanan, müteşâbih ayetlerin zâhirine
veya kişinin arzusuna göre tefsir edilmesidir.

Velâ havle velâ kuvvete illâ billâh (el-'Aliyyi'l-Azîm) ve sallallâhu 'alâ
seyyidina Muhammedin ve 'ala âlihi ve sahbihi ve sellem.

Müellifi -Yüce Allah onu korusun-, Bu risâleyi 1136 hicrî yılının Şaban
ayında kaleme aldığını söylemiştir.